

Ézsaiás 49,1-6 — Kudarc és hivatástudat Isten szolgálatában

1. Amit a textusról tudni kell – exegetikai megértés

Ézs 49,1-6 a második azon négy perikópa közül, amelyek Bernhard Duhm Ézsaiás-kommentárjának megjelenése óta Ebed-JHVH-énekek vagy Szolga-énekek néven váltak ismertté az Ézsaiás próféta könyvét olvasók körében (vö. még Ézs 42,1-4; 50,4-7; 52,13-53,12).¹ Duhm úgy vélte, hogy ez a négy szöveg eredetileg egyetlen összefüggő költeményt vagy éneket alkotott, amelyben fokozatosan egy rejtélyes alak, JHVH-szolgájának a képe bontakozik ki. Ezeket a részeket későbbi redaktorok választották szét, s helyezték el a jelenlegi szövegekörnyezetben. Ezzel az átrendezéssel a szövegek közötti összefüggés fölbomlott és az egyes perikópák üzenete változáson ment át. Duhm tézisének különböző vonatkozásait némelyek vitatták és vitatják,² ám az a meglátása mely szerint a Deutero-Ézsaiás könyvének e négy szakaszában szereplő עֶבֶד *ebed* „szolga” egyfajta összekötő kapocsként egymáshoz fűzi ezeket a szövegeket, napjainkig általánosan elterjedt véleménynek számít. Igaz ugyan, hogy e könyvön belül a szolga (עֶבֶד *ebed*) nemcsak ezekben a perikópákban jelenik meg, s az is helytálló megállapítás, hogy az עֶבֶד *ebed* egy többértű kifejezés, mégis e négy egység egymáshoz tartozása, tartalmi rokonsága és végső soron közös eredete legalábbis első látásra kézenfekvőnek tűnik.³

Ha a fenti megfontolások alapján Ézs 49,1-6-t először ennek a négyes költeménynek a *kontextusában* vizsgáljuk, akkor mindenekelőtt föltűnik az, hogy a szövegben (Ézs 50-hez hasonlóan és Ézs 42 illetve 52-53-tól eltérően) itt a szolga maga szólal meg és vall az ő elhívásáról, munkájának eredménytelenségéről és ezzel együtt arról a reménységről is, amelyet JHVH konkrét, neki szóló kijelentésére alapoz. Ennek a perikópának a hangulata leginkább Jeremiás próféta ún. „vallomása-ira” emlékezteti az olvasót.⁴ S valóban, azt a személyt, aki itt a szolga alakját ölti

¹ Vö. Duhm, *Jesaja*, 311.

² Vö. Rózsa, *Üdvösségközvetítők*, 193-288; Görgey, *Deutero-Ézsaiás*, 12-13; Mettinger, *Búcsú*, 75-117; Hermisson, *Elsietett búcsú*, 119-132.

³ Az írásmagyarázat történetében természetesen nem maradnak el azok a hangok sem, amelyek az első, a második és harmadik, illetve a negyedik énekekben megjelenő עֶבֶד *ebed* mögött más-más történelmi alakokat látnak. Vö. pl. Weippert, *Die „Konfessionen” Deuterjesajas*, 104-115. Lásd Rózsa, *Üdvösségközvetítők*, 199.

⁴ Rózsa, *Üdvösségközvetítők*, 198-199.

magára, általában egy prófétai szereplővel, sok esetben Deutero-Ézsaiással, a névtelen prófétával azonosítják. Ennek indoklása az, hogy a 2. v. a szolga szavaira, beszédére helyezi a hangsúlyt. Emellett a szolga elhívása párhuzamba állítható Jeremiás próféta elhívás-történetével (vö. Jer 1).⁵ Bizonyos jelek azonban a 49,1-6 mögött mégis inkább egy politikai vezetőt sejtetnének, s itt főként a 6. vers nemzeti restaurációs programjaira kell gondolnunk. A szolga elhívása „anyja méhétől fogva” eredetileg az ókori királyorákulumok jellegzetes motívuma volt.⁶ A 2. vers harcias képei, a kard és a nyíl ugyancsak egy hadvezérre emlékeztetnek. A 49,2-ben megjelenő száj (פֶּה *pe*) motívum, amely a szolga beszédére utal egy királlyal is kapcsolatba hozható. A jog (מִשְׁפָּט *mispát*) és igazság kihirdetése a királyi feladatkörbe tartozott (vö. Ézs 11,4!).

A szolgaénekek kontextusa mellett ugyancsak fontos szempont az egyes énekek, s itt konkrétan Ézs 49,1-6 jelenlegi deutero-ézsaiási szövegösszefüggése is.⁷ A szolgáról szóló epizódok egyértelmű irodalmi kapcsolatban állnak a szöveg környezetében levő passzusokkal. Sőt, e szövegek némelyike eleve úgy íródott, mint a szolga-ének magyarázata és újraértelmezése. Ézs 49 vonatkozásában ez a következőképpen néz ki. A 49,1-6 énekét két másik orákulum követi: a 49,7 és a 49,8-12. Ezek közül az első a szolgát Izraellel azonosítja, s előfeltételezi a negyedik éneket, Ézs 53-t is.⁸ A második egy Küroszhoz (Círuszhoz) szóló prófécia, amely mögött valószínűleg az a hermeneutikai szempont áll, hogy a Kürosz személyét a szerző (vagy szerkesztő) valamilyen módon összekapcsolta, esetleg azonosította a 49,1-6-beli szolga alakjával.⁹

Kortörténeti szempontból Ézs 49,1-6 passzusát a korai perzsa korba datálják. Világpolitikai szempontból ez az időszak igen komoly változásokat hozott. Kr.e. 539-ben Kürosz, Perzsia királya átveszi az uralmat az Újbabiloni birodalom fölött. Az erőszakos áttelepítéseiről híres korábbi impérium után most egy olyan királyság jön létre, amely a népek számára biztosíthatja a hazatérés, a társadalmi újjászerveződés és önrendelkezés lehetőségét (vö. Ezsd 1). Az Ószövetség olyannyira pozitívan értékeli ezt az új fordulatot, hogy Kürosz királyt JHVH fölkentjeként, messiásaként jeleníti meg (vö. Ézs 41,25; 44,28; 45,1-4), és ő lesz a könyv számtalan

⁵ Vö. Hermisson, *Deuterocesaja*, 329, 342; Rózsa, *Üdvösségközvetítők*, 254.

⁶ Bár igaz, hogy ezt prófétai szövegek is átveszik, pl. Jer 1. Vö. Kustár, Király, 34-67.

⁷ Vö. Hermisson, *Deuterocesaja*, 334.

⁸ Így pl. Hermisson, *Deuterocesaja*, 338.

⁹ Vö. Hermisson, *Deuterocesaja*, 339. Kürosz perzsa király mindvégig pozitív szereplő Ézsaiás könyvében, sőt Ézs 45,1 egyenesen JHVH felkentjének, messiásának nevezi őt. Ez nyilvánvalóan összefügg azzal a történelmi ténnyel, hogy Kürosz rendkívül fontos szerepet játszott a babiloni fogság utáni zsidóság életében. Jer 25,9; 27,6; 43,10 Nebukadneccar királyt is JHVH szolgájának nevezi, akin keresztül Isten az ő világméretű tervét valósítja meg.

üdvorákulumanak pozitív protagonistája. Történelmileg és politikailag ez egy békés korszak volt, amely belső stabilitáshoz vezetett. A korábban sérült nemzeti öntudat újraéledhetett a Júdából elszármazott zsidóság körében is. Teológiai szempontból rendkívül fontos fejlemény ebben a korban az üdvuniverzalizmus, amely nyilvánvalóan szorosan összefügg a fent említett történelmi kontextussal. Az univerzalizmus, JHVH egész világra kiterjedő hatalmának emlegetése (szemben a korábbi territoriális/nemzeti istenség gondolatával) már az asszír imperializmus idején is megfigyelhető, de ez a gondolat reneszánszát mégis a perzsa korban éli. JHVH a világméretű úr, aki a perzsa királyon keresztül gyakorolja hatalmát a földön (vö. a korábbi Zsolt 2 Jeruzsálem-központú világszemléletével). Az üdvuniverzalizmus azonban nemcsak JHVH Júdán és Jeruzsálemben túl terjedő hatalmára irányította a figyelmet, hanem az idegen nemzetek és JHVH kapcsolatának igen aktuális kérdését is fölvetette. Mennyiben tekinthető még privilégiumnak az, hogy Izrael JHVH népe? Ha nemcsak az egykori jeruzsálemi király, hanem a perzsiai is az Úr felkentje, akkor ebből az is következik, hogy az üdv nemcsak Izraelnek szól. Politikailag ez abban konkretizálódik, hogy Kürosz ediktuma nemcsak a zsidók, hanem az egykori Babiloni birodalom területén élő összes többi nép számára ugyanazokat a jogokat biztosította. S amennyiben Kürosz Isten eszköze volt, úgy ezek a királyi rendeletek és szabadító tettek teológiailag végső soron JHVH jogrendjének (מִשְׁפָּט *mispát*) és utasításainak (תּוֹרָה *tórá*) világméretű érvényesítését is jelentették. Ez a történelmi és teológiai fejlemény elengedhetetlenül fontos Ézs 49,1-6 üzenetének értelmezésében.

Fontos kérdés továbbá Ézs 49,1-6 *szövegének egységessége*. Ézs 49,3 szerint az énekben megjelenő szolgát (עֶבֶד *ebed*) a szerző „Izrael”-nek nevezi: *szolgám vagy te, Izrael...* Az 5-6. versek szerint viszont ennek a szolgának éppen Izrael vonatkozásában van küldetése. Ez az „Izrael” elhívása „Izrael” irányában a 49,1-6 legtöbb fejtörést okozó problémája. A kérdés megoldására alapvetően kétféle javaslat létezik. Egyik szerint a 3. versben szereplő „Izrael” egy későbbi glossza, amely az eredetileg egy más (pl. prófétai) individuumra vonatkozó szöveget megpróbál Ézsaiás könyvének tágabb kontextusával összefüggésbe hozni. Deutero-Ézsaiás sok más helyen Izraelt tekinti szolgának (עֶבֶד *ebed*) (41,8-9; 44,1.2.21; stb.),¹⁰ s ilyen irányú értelmezést mutat a perikópát közvetlenül követő 49,7 orákuluma is. Az „Izrael” magyarázó glossza lehet tehát ugyanannak a szerkesztői munkának az eredménye, amely 49,1-6-t a könyvön belül elhelyezte, vagy amely 49,7-t megalkotta. Egy másik magyarázat szerint a 3. versben szereplő „Izrael” eredeti, csak hogy itt nem

¹⁰ Vö. Rózsa, *Üdvösségközvetítők*, 201. Ráadásul a פָּאָר *páar* hitp. „dicsekedik” ige hasonló vonatkozásban Izraellel kapcsolatban megjelenik Ézs 44,23-ban is.

a történelmi Izraelt jelenti, hanem egy ideális Izraelt, akit egy személy, akár pl. egy prófétai személy is képviselhet.¹¹

A szöveg egységességének a kérdése azonban nemcsak az „Izrael” kifejezés egyazon szövegen belüli kétféle értelme miatt merül föl. Bár a legtöbb magyarázó a fenti bekezdéssel megoldottnak véli a perikópa integritásának problémáját,¹² valószínűleg a helyzet ennél bonyolultabb. Itt csupán három fontos problémára szeretnék rámutatni. (1) A 49,1 és 6 versei alapján rekonstruálhatjuk a szöveg fő gondolatmenetét: a próféciában megszólaló szolga a világ nemzeteihez fordul, hogy elmondja, hogy az ő közvetítésével JHVH üdve a föld végéig fog terjedni. Ebben a gondolatkörben azonban nem igazán érthető a 4-5a versek szerepe.¹³ (2) Problémát jelent továbbá az is, hogy az 5b vers („és/de kedves vagyok a JHVH szemeiben...”) nehezen kapcsolható a megelőző mondathoz, úgy ahogy azt a kommentárok gyakran jelzik is.¹⁴ A „kedves vagyok a JHVH szemeiben” valójában inkább a 2. vershez, esetleg a 3. vershez kapcsolandó.¹⁵ (3) Végül pedig, eltérő az a mód, ahogyan az 5a és 6. versek leírják a szolganak Izrael irányában végzendő feladatát. Az 5. vers szerint a szolga feladata az, hogy Jákobot visszatérítse (שוב לְשׁוֹבֵב *šúb* polél) JHVH-hoz.¹⁶ E leírás mögött valamiféle vallásos értelemben vett megtérésre való felhívás rejlik. A 6. vers azonban már politikai értelemben beszél Izrael restaurációjáról, amelyet más igékkel fejez ki a szerző (קום *qúm* hifil „helyreállít” és שׁוֹב *šúb* hifil „azt cselekszi, hogy visszatérjen”). A 6. vers a világ legtávolabbi részein lakó idegen nemzetek felé is hasonló cselekedetet helyez kilátásba. A szolga

¹¹ Hermisson megfogalmazásában „a szolga 'Izrael', de Izrael nem azonos a szolgálával.” (*Deuterocesaja*, 337). E jelképes szerep vonatkozásában Hermisson rámutat arra, hogy a Deuteronomista történelmi műben a király is ilyen Izraelt reprezentáló funkcióban jelenik meg. Sőt a próféták közül pl. Jeremiás vagy Ezékiel élete gyakran Izrael sorsát ábrázolta ki (Hermisson, *Deuterocesaja*, 352).

¹² Hermisson, *Deuterocesaja*, 324.

¹³ Hermisson is utal arra, hogy a 4. vers nem az előző versekből, hanem a későbbi 5-6. versekből érthető meg (*Deuterocesaja*, 330), bár ő ennek ellenére 49,1-6 vonatkozásában mégis egy irodalmi egységről beszél.

¹⁴ Az 5. vers mondat szerkezete rendkívül körülményes. Valahogy így fordíthatunk: „Most ezt mondta JHVH, aki engem az anyaméhtől fogva szolgáljának alkotott (azért hogy Jákobot megtérítsem hozzá és azért, hogy Izrael hozzá gyűjtsék), *hogy* kedves vagyok az ő szemeiben és erősségem az én Istenem.”

¹⁵ A 49,3-t általában így fordítják: „szolgám vagy te ... akiben én megdicsőülök (אָפֶּרְךָ אֶתְפָּאֵר *aszer böká etpár*)” (vö. Rev. Károli, Magyar Bibliatársulat, Kecskeméthy fordítása, Szent István Társulat, Káldi Neo-Vulgáta). A פָּאֵר *pár* ige hitp. formája azonban más helyen azt jelenti, hogy „valakivel vagy valamivel dicsekedni” (Bír 7,2; Ézs 10,15). A 49,3-ban tehát JHVH a szolgájával (בְּ *bö* instrumentalis) dicsekszik, s ez a szolga (és nem JHVH) rendkívüliségéről szól. Ennek a gondolatnak a párhuzama jelenik meg 49,5b-ben, „kedves vagyok a JHVH szemeiben”.

¹⁶ Az 5. vers két infinitívusos mondatának cselekvő alanya csak a szolga lehet.

a népek felé JHVH világosságának (רֹאֵר *ór*) és a szabadításának (יְשׁוּעָה *jösua*) közvetítő eszközévé válik. Kézenfekvő itt arra gondolni, hogy ez a fajta restauráció és szabadítás-közvetítő funkció már nem prófétai feladat, hanem politikai vezetői igényel. Következtetesképpen azt mondhatjuk, hogy a szöveg eredeti formájában (49,1-2,5b-6¹⁷) feltehetően egy királyra vonatkozott.

A királyi funkcióval rendelkező szolga személyének vonatkozásában itt két opcióra gondolhatunk. (a) Egyik az, hogy ezt a személyt Kürosszal azonosítjuk. Ő volt az a király, akin keresztül JHVH üdvterve megvalósulhatott egyrészt a szétszórtságban élő Izrael hazavezetésében, másrészt meg azért, hogy hasonló lehetőségeket biztosított a Perzsa birodalom legtávolabbi zugaiban élő népek számára is. Látszólag így értelmezi ezt a textust 49,8-12 is. (b) Egy másik opció lehet valamely júdai királyi utód, talán Zerubbábel, aki a kora fogság utáni prófétai is narratív szövegek tanúsága szerint rövid ideig igen jelentős szerepet játszott a fogság utáni közösség életében. Ebben az esetben a Zerubbábel királyi funkciójának világméretű perspektívába való helyezését a királyzsoltárok analógiájára kell elképzelnünk (vö. Zsolt 2; 72; 110), amelyekhez Ézs 49,1-6 egyébként műfajilag közel is áll. Végül – bizonyos történelmi fejlemények (pl. Zerubbábel halála) vagy teológiai okok miatt – ezt az eredetileg egy királyra vonatkozó próféciát később a (3)4-5a versek beiktatásával úgy értelmezték át, hogy a szolga már nem egy királyt, hanem egy másik személyt jelölt.

Tartalmi szempontból Ézs 49,1-6 azon különös prófécia közé tartozik, amelyeknek címzettje nem Izrael, hanem az idegen nemzetek. A szigetek (יַמִּים *ijjím*) (49,1) Deutero-Ézsaiás könyvében a világ legtávolabbi pontjait szimbolizálják (Ézs 40,15; 41,1,5; 42,4,10; 51,5), s közvetve azt a hatalmat, amelyet a kor akkori világbirodalma, Perzsia által maga JHVH valósított meg. Ugyanehhez a kezdeti univerzalista perspektívához tér vissza a 6. vers is (vö. a föld határa). Ha a szöveget egyetlen haladványként olvassuk, akkor röviden így foglalhatjuk össze a mondanivalóját: a szolga a világ nemzeteit szólítja meg, hogy elmondja nekik, hogy JHVH azzal bízta meg őt, hogy világosságának és üdvösségének hírét a földkerekség legtávolabbi pontjára is eljuttassa. De milyen kapcsolatban áll ez az üdv az idegen népekkel? Vajon a népek csak tanúi annak a szabadításnak, amely Izraellel történik vagy ők maguk is részesei annak? Deutero-Ézsaiásnál a népek gyakran jelennek meg tanúkként ott, ahol JHVH a saját népe érdekében cselekszik. Ez azonban nem üdvuniverzalizmus, mert a szabadulás ígérete csak Izrael számára jelent örömhírt. Isten oly módon változtat az ő sorsán, hogy királyok lesznek majd a dajkái és idegen népek fogják kincseikkel elárasztani a dicsőségétől megfosztott jeruzsálemi szenthelyet. Vannak, akik Ézs 49,1-6 mögött is ezt a végső soron Izrael számára

¹⁷ Esetleg ide sorolható még a 49,3 is, ha az „Izrael”-t későbbi glosszáinak tekintjük.

eljövő üdvösséget látják, amelynek az idegen nemzetek csupán szemlélői lesznek. Mások azt hangoztatják, hogy a szigetek, illetve a távoli népek itt valójában a szét-szórtságban élő júdai népcsoportok szimbolikus nevei (vö. Ézs 49,12). Tehát igaz ugyan, hogy az üdv a föld végéig terjed, ám ismét csak a diaszpóra zsidóság számára lesz az érvényes. Ennek az értelmezésnek ellent mondanak viszont a szolga feladatkörét körvonalazó 5-6. versek. Ezek szerint a szolga feladata eredetileg az volt, hogy Jákob és Izrael népét Istenhez gyűjtse, a 6. versben viszont a népek irányába is egy új megbízást kap, ti. hogy számukra is világosságot hozzon, s JHVH szabadítását rájuk is kiterjessze. A világosság (אֹר *ór*) itt is a szabadulás (יְשׁוּעָה *jösua*) szinonimája (vö. Ézs 9,1; 42,6-7; 58,8.10).

Az anyaméhtől fogva való elhívás az ókori királyorákulumok sajátos terminológiája. S ugyancsak ide tartozik az a képzet is, amely szerint Isten kimondja születésnél a gyermek nevét. A héber הִזְכִּיר שְׁמִי *hizkír sömí* jelentése „kimondta nevemet” (nem „megemlékezett nevemről”). A néven szólítás egyúttal *elhívást* is jelent, s egészen pontosan arra utal, hogy valakit valamilyen feladattal bíznak meg.¹⁸ Az ókori gondolkodásban az ember sorsa (értse ezen az életre kapott útravalót, feladatot, megbízást, életcél) a születésnél dől el.¹⁹ De Isten nemcsak elrendeli a sorsot, hanem erre a feladatra ő maga készíti fel és teszi alkalmassá a szolgát. Ezt a folyamatot írja le a 2. vers, amelyben a szolga JHVH saját fegyvereként jelenik meg (kard és nyíl), amelyen keresztül ő hatalmát gyakorolja úgy, hogy mindeközben a szolga isteni oltalmat élvezhet.²⁰ A 4. vers arról számol be, hogy az Istentől elrendelt feladat megvalósításának útján a szolga kudarcokat is átél. Annak ellenére, hogy feladatát az Úr rendelte el, nincs sikerélménye. Bár JHVH tette őt alkalmassá erre a feladatra, mégis hiányzik az eredmény. A fáradsággal és odaadással végzett munka látszólag mégsem hozta meg gyümölcsét. De a szolga azt is hangsúlyozza, hogy jutalmát végső soron nem az elvégzett munka sikerének öröme jelenti. A jutalom megvan, Istennél van (4b).²¹ Sőt abban sem kételkedik, hogy ennek a feladatnak a sikertelensége arra utalna, hogy Isten kifogással van az ő személye iránt, hogy ő rosszul végezte volna feladatát. Mindvégig meg van győződve arról, hogy az Úr dicsekszik vele (3. v.) és ő kedves az Úr szemeiben (5b). A hivatástudata,

¹⁸ Vö. Hermisson, *Deuterocesaja*, 342.

¹⁹ Vö. Balogh, Teremtés, 9-36.

²⁰ A „kezeknek árnyéka” és a „elrejtetni az ő tegezébe” az oltalmat fejezik ki.

²¹ Amennyiben a szolgát Izrael népével azonosítanánk (ahogy az a szöveg rekontextualizálásával történik), úgy a 4. v. Izrael bálványimádására is utalhat, mert Ézsaiás könyvében a רִיק רִיק *ríq, ríq* *tohu* és הֶבֶל *hebel* kifejezések a bálványozással állnak összefüggésben (41,29; 44,9; 45,19; 57,13). Ebben az esetben a מִשְׁפָּט *mispát* és פְּעֻלָּה *pöullá* nem pozitív, hanem negatív értelmű, azaz „ítélet” és „büntetés” (vö. Ézs 65,7). Az értelmezésnek ezt a módját erősíti Ézs 43,22-24 is, ahol Izrael népe vonatkozásában hasonló kifejezésekkel találkozunk.

az énképe, a bizalma egy pillanatig sem sérül. A sikertelen erőfeszítésre JHVH reakciója nem az, hogy a szolgát mentesíti feladatai alól, hanem az, hogy újabb megbízást kap, egy még tágasabb munkaterületet: JHVH üdvét a választott népen túl a föld legszélsőbb határáig kell eljuttatnia. Az 5b versben levő כָּבֵד *kábad* „tisztelni, becsesnek tartani” ige pontosan az ellentéte a 6. versben levő קָלַל *qálal* „kicsinek, jelentéktelennek tartani” nifal igeformának.²² Az a tény tehát, hogy a szolga egy új feladatot kap annak igazolása, hogy Isten megbecsüli ezt a szolgát.

2. A perikópa megértése – teológiai összefüggések

Fentebb már szó volt arról, hogy Ézs 49,1-6 központi mondanivalója az üdv egyetemessége, illetve az a mód, ahogy ennek megvalósításában Isten közvetett módon az ő szolgáját kívánja felhasználni. A Genézis könyvében Isten, mint világot teremtő, minden népnek sorsot elrendelő úr jelenik meg. Majd különböző okok miatt ez az egyetemes perspektíva elkezd szűkülni egészen odáig, hogy Isten egy családot választ el egy bizonyos feladatra, ti. Ábrahámot. Ám ez az elrendelés kezdetről fogva nem azt jelentette, hogy Isten csak ezzel a nemzetséggel törődne. Sőt: a kiválasztás határozottan azt a célt szolgálta, hogy legyen egy olyan csatorna, amelyen keresztül Isten kapcsolatot tart az egész teremtett világgal. JHVH népe küldetését csakis az egész teremtett világ összefüggésében élhette meg. Jól érzékeltetik ezt az 1 Móz 10 nemzetségtáblázatai is, amelyek Izraelt nem elszigetelten, hanem más népekkel kapcsolatban mutatják be. Amikor 1 Móz 12 Ábrahám elhívásáról szól, akkor ezt az eseményt hasonlóképpen egy világméretű perspektívába helyezi. 2 Móz 19 ismételten hangsúlyozza, hogy Izrael „papok birodalma” és „szent nép” Isten számára. De ahogy a pap csak egy gyülekezet kontextusában lehet pap, végezheti feladatát és élheti meg hivatását, úgy az Exodus könyvének ez a leírása is azt bizonyítja, hogy Izrael népe nem töltheti be ezt a hivatást a népek nélkül. Izrael történelme ebben a vonatkozásban számtalan kihívást hozott. 2 Móz 19 kollektív elhívás-történetét sorozatosan követik olyan leírások, amelyek éppen arról beszélnek, hogy Izrael nem ennek a papi feladatnak megfelelően él. Azáltal, hogy a környezetében élő népekhez hasonló lesz, elveszíti azt a sajátos státust, amely őt erre alkalmassá tette. Ézs 49,1-6 arról beszél, hogy az a szabadulás, amelyet Isten az ő népe életében végrehajtott most nem marad meg csupán nemzeti keretek között. Ott ahol Izrael, mint papi szolga, nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ott Isten egy másik szolgát küld el. Izrael kudarca nem jelentheti Isten tervének a kudarcát, mert Isten nem fogy ki az ötletekből.

²² Hermisson, *Deuterojesaja*, 361.

A nagybirodalmak folytonos változásai között a prófétai lélekkel bíró látnok meglátta azt, hogy Izrael ugyan Istené, de Isten nem csupán Izraelé. Mindarról, amiről Izrael tud a népeknek is tudni kell. Mert igaz ugyan, hogy itt világméretű szabadulásról van szó, de mindez úgy történik, hogy a népek is megtanulják JHWH jogrendjét (מִשְׁפָּט *mispát*) és utasításait (תּוֹרָה *tórá*). A népek nem Tóra nélkül üdvözülnek, hanem úgy, hogy Isten gondoskodik arról, hogy ez eljusson hozzájuk. Mert az üdv azzal kezdődik, hogy a népek megismerik a Tórát, sőt: az üdv maga a Tóra!

Újszövetségi vonatkozásban ismerős az az ógyházi hagyomány, amely a szolga alakját Jézussal kapcsolta össze. S itt nem csupán ApCsel 8,26-40 történetére kell gondolnunk, amely az Ézs 53 szenvedő szolgáját a Messiás Jézussal azonosítja. Igaz ugyan, hogy az evangéliumok elsősorban Jézusnak a zsidóságban végzett küldetését hangsúlyozzák, mégis ezekben a történetekben föl-fölvillan az, hogy az üdv Izrael határain túlra terjed (Mt 15,22-28). Az evangélium Izraelen túli terjedése iránt különös érdeklődést mutató Lukács evangélista Ézs 49,6 központi gondolatát veszi át, amikor a megszületett Jézust úgy mutatja be, hogy ő a „pogányok világossága” (Lk 2,30-32). Mégis, az újszövetség szempontjából hangsúlyos az, hogy ez a pogányok iránti nyitottság a Krisztus kereszthalálát és feltámadását követően válik igazán fontossá. Mt 28,18 missziói parancsa a világ legtávolabbi részeire is elküldi a tanítványokat. A pizídiai Antiókhiaiban Pál és Barnabás előbb a zsinagógában prédikálnak, de miután ott elutasítják őket a pogányokhoz fordulnak. A két apostol döntését Ézs 49,6-tal indokolja: „Először nektek kellett hirdetnünk az Isten igéjét, mivel azonban ti elutasítjátok, és nem tartjátok magatokat méltónak az örök életre, íme, a pogányokhoz fordulunk. Mert így parancsolta meg nekünk az Úr: Pogányok világosságává teszek, hogy üdvösségük légy a föld végső határáig (ApCsel 13,46-47).” A szövegösszefüggés alapján az is világos, hogy az üdvösség itt a Krisztus evangéliumát jelenti, amelyet az antiókhiai zsidók nem fogadtak el.

Pontosan úgy, ahogy azt az Ézs 49,1-6 későbbi szerkesztői is értelmezik, ez a szöveg a szolgán túl a szolgákról is szól. Az a feladat, amelyet az egyháznak végeznie kell, az üdv eljuttatása a világ minden pontjára, nem egy új hivatás, hanem egy olyan feladat, amellyel a tanítvány a Mester nyomdokaiba lép.

3. Prédikációvázlat

Az egyházban folyton viaskodunk az identitástudattal, ti. azzal a kérdéssel, hogy hogyan is körvonalazható Krisztus elhívottainak feladatköre? Mi jelent egyháznak lenni a mai társadalomban? Ki az, aki meghatározhatja ezt a feladatkört? Kinek kell megfelelni? Mennyiben igaz az, hogy az egyháznak mindig ugyanazt kellett

tennie? Egyáltalán van-e szükség arra, hogy alkalomról-alkalomra revideáljuk egyházképünket és hivatásunkat? Vajon külső elvárások, társadalmi átalakulások, a történelem eseményeinek változásai szükségszerűen átformálják-e azt, ahogy az egyház küldetését teljesíti a világban? Mi az amihez ragaszkodni kell, s mi az, ami-ben nyitottaknak kell lenni? Nos Ézs 49,1-6 ezekre a kérdésekre reflektál, s segít a válaszok megtalálásában.

Ézs 49,1-6 egyike a könyv azon passzusainak, amelyeket az Úr szolgájáról szóló énekeként ismerünk. Számunkra a „szolga” elnevezés többnyire a rabszolgaságot, a hűbéri társadalmi struktúrát juttatja eszünkbe, s így a kifejezés meglehetősen negatívan cseng. A bibliai világban azonban a „szolga” szóhoz nem ez a konnotáció társul. A Bibliában a szolga egyrészt státust jelent (ti. egy valakivel szembeni alárendelt viszonyt), másrészt azt, hogy valakinek feladata van, s hogy ezt a feladatot más osztja le. Igen magas rangú hivatalnokokat is szolgáknak neveztek. S ilyen értelemben a király is egy felsőbb autoritással, Istennel szemben szolga volt. Egy nagy tekintélyű személy szolgájának lenni valójában elismerést jelentett semmint terhet.

Ézsaiás könyvének szolga-énekeiben a szolga pontos személye rejtve marad. De nem kizárt, hogy ez az elrejtettség szándékos. Az Ézsaiás könyvének második felében megjelenő Izrael, Jákob vagy Sión nevekhez hasonlóan ez a szolga is bizonyos szempontból kollektív egyéniség, akiben több más bibliai szereplő személyisége kondenzálódik: mindazokat a szerepköröket magára ölti, amelyeket Isten korábbi szolgálóinak királyokként, prófétákként, papokként, pásztorokként, felelős vezetőkként föl kellett volna vállalni. Ennek a szolgának Isten népe, Izrael vonatkozásában van feladata, de egyúttal egyfajta minta is e nép számára, akiben Izrael igazi önmagára ismerhet. Nem véletlen hát, hogy Ézsaiás könyvének szerkesztői egy adott ponton a szolgát magával Izraellel azonosítják. Ézs 49,1-6-ban a szolga önmagáról beszél, elhívásáról, kudarcairól, bizalmáról és arról az új feladatról, amellyel megbízza őt Isten. S mondhatjuk azt, hogy ebben a szolgában Isten népének elhívása, kudarcai, bizalma és feladata konkretizálódik.

1. Egy feladatra *születni kell*. Mi magunk is fölismerjük azt, hogy ha valaki úgy játszik a hangszeren, hogy az a „vérében van”, vagy csak azért játszik, mert kell, mert mások kényszerítik rá. Óriási különbség van aközött, hogy valaki rátermett valamire, vagy külső befolyás hatására végzi ugyanazt a feladatot. Az ókori ember gondolkodásvilágában az emberi sors (azaz mindaz a feladat, amit egy élet során végezni kell) már születés előtt eldőlt. Isten maga dönti el, s írja fel azokra „sorstáblákra”, amelyről pl. a Zsolt 139,16 beszél. Az 1. v. szerint a szolga már anyja méhétől kezdődően elhívást kapott feladatára. Igaz, ezt az elhívást csak később érti meg az

ember. De attól függetlenül, hogy ki mikor jut el erre a felismerésre, tény az, hogy van ilyen. Ez a szolga akkor nyúl vissza ehhez az időszakhoz, akkor döbben rá erre, és akkor merít erőt belőle, amikor élete krízishelyzetbe kerül, s olyan támpontokat keres, amelyek segítségével talpon tud maradni. Ekkor ismeri föl azt, hogy az Úr őt már anyja méhétől fogva elrendelte arra a bizonyos feladatra. Különösen megnyerő gondolat ebben az igében az, hogy miközben a szolga kudarcot él át (4. vers), mégis hisz abban, hogy Isten őt *erre* a feladatra rendelte. A reformátori hagyomány egyik fontos felismerése az a hittétel, hogy Isten az embert elrendeli valamire. És itt most nem a törvényszerűsége van a hangsúly, és nem is az a kérdés, hogy lehet-e változtatni ezen az elrendelésen vagy sem. Maga a tény a fontos: Isten elrendel, ami azt jelenti, hogy Istennek van egy elképzelése az ember életéről. Vannak tervei. S ezen túl már van feladat is, ti. fölfedni, megtudni azt, hogy mi is az a terv, amelyet meg akar valósítani az életünkben.

De ez nemcsak egyéni, hanem közösségi szinten is érvényes. Amikor az erőszakos Babiloni birodalom összeomlik, az új perzsa király Babilon korábbi alattvalóinak páratlan szabadságot biztosít. Izraelt azonban mindez készületlenül éri. A váratlanul kibontakozó szabadsággal együtt jár egy nagyfokú elbizonytalanodás is. De amennyiben küldetéséről akar megbizonyosodni, úgy a szolgálóhoz hasonlóan neki is vissza kell menni a kezdetekig, s újra meg újra, vagy először föltenni a kérdést: mi végett rendelt el Isten?

Ennek a felismerésnek az útján támpontok is vannak. Hiszen amire a szolgát elrendelte az ő Ura, arra alkalmassá is tette. A 2. vers felsorolja mindazokat a kellékeket, amelyekkel a szolga rendelkezik: éles kard az ő szája és hegyes nyíl az ő nyelve. A leírás mögött egy prófétai (Jer 23,29) vagy királyi tisztséget (Ézs 11,4) kell elképzelnünk. A konkrétumokon túl a hangsúly azon van, hogy Isten nemcsak feladatokat ad, hanem az ahhoz szükséges eszközökkel is ellát.

2. Furcsamód *nincs garancia* arra, hogy a küldetés maradéktalanul megvalósulhat, hogy a munkának meglesz az eredménye, a gyümölcse. Még az isteni elrendelés sem garancia! Az egyik legsajátosabb elhívástörténet a Bibliában Ézsaiásé, akinek azt mondja az Úr: „Menj, és mondd meg e népnek: Hallván halljatok, de ne értsetek, látván lássatok, de ne ismerjete! Tedd kövérré e nép szívét, tedd süketté a fülét, és kösd be a szemét, hogy szemével ne lásson, fülével ne halljon, szívével ne értsen, és megtérve meg ne gyógyuljon.” (Ézs 6,9-10). A 4. versben a szolga arról panaszkodik, hogy munkája mindeddig teljes kudarc volt. Bár részéről pozitív a hozzáállás, ő sokat fáradozott és belevetette minden erejét, nincs semmi eredmény. Megvan a hivatástudat, Istentől van a feladat, a szolga teljes odaadással dolgozik, fáradozik, emésztí magát és semmi látszat. Keserves ez az állapot, de ma

sem ismeretlen. Egyházként, lelkipásztorként, Isten szolgájaként, tanítványként, szülőként, férjként, feleségként, minden státuszban átéljük, megtapasztaljuk. S mégis nehezen merjük kimondani azt, hogy az Isten szolgálatában végzett munka sikere nem egyenesen arányos a hozzáállásunkkal. A Biblia számtalan története aláhúzza ezt. A próféták között Illés kétségtelenül rendkívüli tekintéllyel bír, és mégis kevesen vannak, akik hallgatnak rá. Jeremiás a végletekig is képes volt elmenni az ő Istenéért, s végül mégis egyedül, teljesen egyedül kell átélnie azt, hogy senki nem hisz neki. Mindenét föladta, ifjúságát, boldogságát, saját terveit, céljait úgy, hogy munkájának semmi eredményét nem láthatta. A kérdés nem az, hogy hányan hisznek, hanem az, hogy ki meri-e mondani, hogy ő maradéktalanul teljesítette szolgálai kötelességét, és meg van-e győződve arról, hogy azt a feladatot végzi, amire megbízást kapott? Az utolsó szó Istené, s ha mérlegelni, ítélni kell, ha jutalomról van szó, ott csak Isten adhat végleges választ.

A kudarcok közepette is – vagy főként akkor! – él ebben a szolgában az a tudat, hogy őt Isten erre a feladatra rendelte. Sőt: Isten gyönyörködik benne, s szolga kedves az ő szemében (5. v.)! Akkor is, ha ő csak kudarcokról tud beszámolni. Isten nem teljesítmény-elvű, s a szolgálóihoz való viszonyulása nem az elvégzett munka eredményének függvénye. Ezt az állapotot Isten szolgálóinak csak akkor lehet elhordozni, ha megvannak életében ezek a támpontok. Ha megvan az a biztos tudat, hogy Isten maga rendelt erre a feladatra, ha megvan az a tudat, hogy minden képességem megvan arra, hogy ezt végezzem, mert ő maga tett erre alkalmassá, ha el tudom mondani, hogy fáradtam és odaadtam minden erőmet, s ha hiszek abban, hogy az eredménytől függetlenül kedves vagyok az ő szemeiben. Az Isten szolgálatában végzett munkában tulajdonképpen ez a legnagyobb eredmény: nem az hogy az emberek megtérnek az evangélium hallatára, hanem az, hogy bármi történjék is, megmaradok a hitben, az Istennel való közösségben, a kitartásban, a buzgóságban, hogy megtanulom Isten szemével látni önmagam. Hogy fölismerem azt, hogy Isten jobban szeret engem, mint azt az ügyet, amelyet szolgállok!

3. Isten szolgálóinak életében gyakran van szükség arra, hogy a *küldetést újraértelmezzék*. Ézs 49,6-ban a sikertelen szolga új feladatot kap. Ha úgy látja, hogy eddig hiába fáradozott Izrael egybegyűjtésén, akkor most Isten új távlatokat nyit: a pogányok felé, a föld végső határáig lehet Isten hírnöke. ApCsel 13,46-47-ben arról olvasunk, hogy miután Pál és Barnabás mindent megtesznek annak érdekében, hogy az evangéliumot eljuttassák az antiókhiai zsidóknak, s miután sorozatos kísérletüket azok visszautasítják, ők a pogányokhoz mennek, akik készséggel fogadják a Krisztusról szóló üzenetet. A kudarc gyakran vezet ahhoz a következtetéshez, hogy nem érdemes ezt csinálni. Nincs semmi visszajelzés, vagy csak ellenkezés

van, folyton félreértene, vagy szándékosan ellenszegülne, inkább hagyjuk az egészet. Pál nem mondta ezt. Nem mondhatta, mert volt egy olyan élménye, amely miatt képtelen lett volna ezt így kimondani (ApCsel 9). Elég ha annyit vonunk le következtetésekként az igéből, hogy az Isten szolgálatában végzett munkának az eredménytelensége soha nem annak a jele, hogy ezt nem kell tovább csinálni. Mégpedig annál az egyszerű oknál fogva nem lehet erre utaló jel, hogy Jézus maga mondta, hogy mindaddig hirdetni kell az evangéliumot, amíg ő eljön. A misszió, a tanítványi küldetés nem ott ér véget, ahol elmegy a hallgatóság, hanem ahol viszszajön Jézus.

Ézs 49,6 arról beszél, hogy Isten mindig új kapukat nyit. Így gyógyítja az ő szolgáit. Amikor élete legsötétebb pontjához érkezik, akkor Isten azt a feladatot adja neki, hogy ő legyen a „népek világossága” (אֱרֹר גוֹיִם *ór góyím*). Amikor a megkeseredett Illéssel találkozik a Hóreb hegyénél, akkor új feladatokat kap (1 Kir 19). A szolgálatában megfáradt Mózeset pedig ráveszi arra, hogy ossza meg a terhet másokkal (4 Móz 11). A válasz nem a szolgálattól való absztinencia, hanem a munkatársak, az új szolgálati területek feltérképezése, az új elhívás. De a szolga részéről ez nyitottságot és odafigyelést igényel. Ézs 49,1-6 szolgáját arra kényszerítette, hogy Izrael partikularizmusáról addig vallott nézeteit újraértelmezze. Ehhez pedig egy egész, évszázadokon át beidegződött teológiai rendszert kellett leépíteni. A Jeruzsálemi központúságtól el kellett jutni addig, hogy nem Jeruzsálemben, nem Samáriában, hanem lélekben és igazságban kell imádni az Istent (Jn 4). Karthágói Küprianosz jól ismert ekkleziológiai tétele, *extra ecclesiam nulla sallus* „az egyházon kívül nincs üdvösség” az egyház, mint rendszer keretét hangsúlyozta egy olyan korban, ahol a tévtanítások a széthúzás ezt a keretet kezdte ki. De van, amikor a hangsúlyt nem az *ecclesiara*, a rendszerre, a keretre, hanem a *sallusra*, a távoli szigeteknek hirdetendő üdvre kell áthelyezni. Ha az Isten nyit, az egyháznak is nyitni kell. Még akkor is, ha ez az út szokatlannak tűnik és kérdőre vonja az eddigi beidegződéseket. Ézs 49,1-6 szolgáját egészen kézzelfogható tényezők, a politikai események alakulásai is késztették arra, hogy küldetését az új idők fényében újraértelmezze. Ha az egyház Istent a történelemben megnyilatkozó úrként ismeri, akkor figyelnie kell arra is, amire az Úr közvetett módon, életének eseményein keresztül készíti.

4. Példák, képek, szemelvények

Az emberi sors, élet, feladat elrendelésének a kérdését számtalan formában földolgozták már. Egy filmvilágból vett példa lehet George Nolfi *The Adjustment Bureau* (Sorsügynökség) című filmje (2012). A film azt a kérdést firtatja, hogy az ember

életének eseményei mennyiben lehetnek előre meghatározottak, illetve mennyire lehet kitörni a sorsból? Föl lehet-e venni a harcot a sorssal szemben? Bár sok dolgot lehet rögzíteni, pl. a szerelmet képtelen még egy „sorsügynökség” is kordában tartani. S nemcsak azért mert ne lennének eszközei rá, hanem főként azért mert nem is akarja. Ott ahol az élet az emberről, személyekről szól, szükség van „spontaneitásra”, szabadságra. A film használható illusztrációként ott, ahol arról beszélünk, hogy Isten számára a személy, az ő szolgájának a sorsa fontosabb az ügynél, amelynek szolgálatába állította őt.

5. További szempontok az istentisztelet alakításához

Lekció. ApCsel 13,13-52; 1 Kir 19,1-18; Zsolt 2; 72.

Énekek. MRÉ 47 (No minden népek, örvendezzetek); 139 (Uram te megvizsgál sz engem); 396 (Forog a szerencse); 397 (Hagyjad az Úristenre te minden utadat); 398 (Istenre bízom magamat).

6. Felhasznált irodalom

Balogh Csaba: Teremtés és születés. A Zsoltárok 139:13-16 antropológiai kérdései. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 3 (2012) 9-36.

Blenkinsopp, Joseph. Deutero-Ézsaiás: Az univerzalizmus prófétája. In: *Studia Biblica Athanasiana* 9 (2006), 37-55.

Görgey Etelka. „Minden egész eltört...?” Deutero-Ézsaiás magyarázat történetének állása a XX-XXI. század fordulóján. In: *Studia Biblica Athanasiana* 9 (2006), 5-19.

Hermisson, Hans-Jürgen. *Deuterojesaja. 45,8-49,13.* Biblischer Kommentar - Altes Testament XI/2. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag 2003.

Hermisson, Hans-Jürgen: Elsietett búcsú az Ebed-JHVH-daloktól. In: *Studia Biblica Athanasiana* 9 (2006), 119-132.

Kustár Zoltán: Király vagy próféta? Jeremiás elhívása az ókori király-ideológia fényében. In: Karasszon István (szerk.): *Hálaáldozat. Tanulmányok Dr. Molnár János dékán tiszteletére 70. születésnapja alkalmából*, Komárom, 2008, 34-67.

Mettinger, Tryggve N. D. Búcsú a „Szolga-énekektől”. In: *Studia Biblica Athanasiana* 9 (2006), 75-117.

Pákozdy László Márton. *Az Ebed Jahweh Deuterojesaja teológiájában.* Deuterojesajási tanulmányok II. Debrecen 1942.

Rózsa Huba. *Üdvösségközvetítők az Ószövetségben*. Budapest: Szent István Társulat
2005.

Weippert, Manfred: Die „Konfessionen“ Deuterojesajas. In: R. Albertz et al.
(szerk.): *Schöpfung und Befreiung. Für Claus Westermann zum 80. Geburtstag*,
Stuttgart: Calwer, 1989, 104-115